Ku wolności od prawa autorskiego....

dr Aleksandra Nowak-Gruca

Możliwości wykorzystania przy projektowaniu wolnej od prawa autorskiego przestrzeni domeny publicznej oraz narzędzi takich jak licencje Creative Commons.

Nie mam wątpliwości co do tego, że praca projektowa, tak jak co do zasady wszystko, co mieści się w szerokim pojęciu twórczości, ma kumulatywną naturę, co oznacza, że większość dzieł powstaje w wyniku inspiracji i przejmowania elementów z już istniejących zasobów.

Projektanci, ale równie często prawnicy stają przed prawdziwą zagadką prawa autorskiego:

Jak odróżnić utwór samodzielny od inspirowanego? Jak wytyczyć granicę pomiędzy inspiracją a utworem niesamodzielnym (na przykład dziełem zależnym)? Jaka jest dopuszczalna wielkość cytatu?

Te i inne problemy dozwolonego korzystania z cudzych dzieł wobec nieprecyzyjnych reguł prawnych sprawiają wiele trudności w praktyce. W poprzednich artykułach wyjaśniałam już problem dozwolonych zapożyczeń, przez które rozumiem wykorzystywanie fragmentów cudzego utworu czy nawet, w określonych sytuacjach, problematykę dopuszczalności wykorzystania cudzego utworu w całości. Podjęłam się jednak jedynie próby naszkicowania problemu, świadoma, że na wymienione powyżej bolączki prawa autorskiego nie ma dziś klarownej recepty. Jedynie dla celów porządkowych pokuszę się o przypomnienie, że w świetle reguł prawnych utwór inspirowany jest samodzielnym utworem. Z kolei dla rozpowszechniania dzieła zależnego konieczna jest zgoda twórcy dzieła pierwotnego.

W literaturze prawniczej przyjmuje się, że w przypadku **utworu inspirowanego** zaczerpnięty zostaje tylko wątek cudzego utworu, natomiast w przypadku **utworu zależnego** istnieje mniejszy lub większy stopień powiązania (zależności) z utworem wyjściowym, polegający na odtworzeniu całości lub części cudzego utworu. W określonych sytuacjach prawo dopuszcza także przejęcie fragmentów czy nawet całości cudzego dzieła, na przykład w ramach prawa cytatu.

> Warunkiem legalności cytatu, poza innymi warunkami, jest wskazanie autora i źródła.

Jak wyjaśniałam ustalenie granic dozwolonego prawem korzystania z cudzych dzieł wymaga ostrożności i znajomości prawa w tym obszarze. Ale w przypadku niektórych zagadek nawet doskonała znajomość prawa okazuje się niewystarczająca dla ich rozwiązania.

Mając na uwadze trudności, jakie pojawiają się w związku z zastosowaniem przepisów dotyczących korzystania z cudzych utworów w praktyce, dziś chciałabym zwrócić uwagę na możliwości, jakie daje korzystanie z tak zwanych **otwartych zasobów**.

Wobec piętrzących się trudności ze stosowaniem skomplikowanych reguł prawa autorskiego w praktyce coraz częściej i wyraźniej ujawniają się potrzeby uwolnienia twórczości i stworzenia przejrzystych reguł umożliwiających dzielenie się zasobami twórczymi ze społeczeństwem. W związku z tym chciałabym zwrócić uwagę na możliwości wykorzystania przy projektowaniu wolnej od prawa autorskiego przestrzeni **domeny publicznej** oraz narzędzi takich jak licencje **Creative Commons.**

Przez domenę publiczną zazwyczaj rozumie się dobro wspólne całego społeczeństwa. **Domena publiczna** to także pojęcie zdefiniowane w tekście Konwencji Berneńskiej.

> Domena publiczna określana jest jako abstrakcyjny zbiór utworów, które nie są kontrolowane, zabezpieczone czy zawłaszczone przez kogoś na gruncie regulacji prawa autorskiego. Przyjmuje się, że pojęcie to ma wskazywać, że utwory są "własnością publiczną", dostępne dla każdego z nas, do wykorzystania w dowolnym celu.

W świetle prawa autorskiego jest rozumiana jako narzędzie gwarantowania dostępu do nauki, edukacji i kultury. Daje wszystkim obywatelom nieograniczone prawo do dzieł, których wykorzystanie nie podlega restrykcjom i ograniczeniom, ponieważ prawa majątkowe do twórczości wygasły lub twórczość ta nigdy nie była lub nie jest przedmiotem prawa autorskiego.

W świetle prawa autorskiego ochrona dzieł, które spełniają cechę twórczości o indywidualnym charakterze powstaje z mocy prawa i trwa co do zasady przez okres 70 lat od śmierci twórcy. Po upływie tego okresu dzieło wchodzi do domeny publicznej. Oczywiście wygasają jedynie prawa majątkowe do utworu, bo ochrona praw osobistych jest bezterminowa, a po śmierci twórcy na straży praw osobistych pozostają: małżonek, a w jego braku kolejno: zstępni, rodzice, rodzeństwo, zstępni rodzeństwa. W braku odmiennej woli twórcy podmioty te mogą wystąpić z powództwem o ochronę praw osobistych zmarłego.

Niemniej jednak

> po upływie 70 lat od śmierci twórcy eksploatacja utworu przestaje być ograniczona zgodą twórcy. A dzieła, co do których autorskie prawa majątkowe wygasły stają się dobrem całego społeczeństwa.

Poniżej korzystając z materiałów zamieszczonych na stronie http://domenapubliczna.org/zasoby/ podaję linki do stron z wolnymi zasobami graficznymi.

- **Wikipedia: Public domain image resources**
  en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Public_domain_image_resources

Zbiór linków do kolekcji, wyszukiwarek i katalogów zawierających wolne obrazy i grafiki wg angielskiej Wikipedii.

- **Wikimedia Commons**
  commons.wikimedia.org/wiki

Grafiki, audio, wideo i inne multimedia dostępne dla wszystkich bez większych ograniczeń prawnych lub całkowicie bez ograniczeń (= domena publiczna).

- **The Open Clipart Library**
  openclipart.org

Projekt udostępniający kliparty uwolnione spod autorskich praw majątkowych.

- **Public Domain Pictures**
  publicdomainpictures.net

Portal działający na nieco podobnej zasadzie jak Wikimedia Commons.

Warto wiedzieć, że w Internecie spora część treści udostępniana jest na warunkach Creative Commons, przy czym licencje CC mogą być wykorzystane do dzielenia się twórczością także poza siecią.

> Creative Commons to amerykańska organizacja typu non-profit, która postawiła sobie za zadanie uzyskanie kompromisu pomiędzy ochroną praw twórców wynikającą z prawa autorskiego a społecznie doniosłą potrzebą dzielenia się twórczością z innymi.

Na stronie Creative Commons Polska [http://creativecommons.pl/o-nas/] możemy przeczytać, że **:**

"*Creative Commons to międzynarodowy projekt oferujący darmowe rozwiązania prawne i inne narzędzia służące zarządzaniu przez twórców prawami autorskimi do swoich utworów. Creative Commons wspiera wolną kulturę: produkcję i wymianę utworów traktowanych jako dobro wspólne*" .

Creative Commons powstała w 2001 r. jako amerykańska organizacja pozarządowa, powołana do życia z inicjatywy intelektualistów zaangażowanych w pracę na rzecz ochrony i promocji wspólnych dóbr kultury. Twórcy licencji podkreślają, że niejako w opozycji do prawa autorskiego, które funkcjonuje w myśl zasady " wszystkie prawa

zastrzeżone", licencje CC stwarzają ramy prawne dla dzielenia się twórczością na zasadzie "pewne prawa zastrzeżone".

Licencje **Creative Commons (CC)** umożliwiają przekazanie innym części przysługujących autorowi praw autorskich. Licencje CC zostały opracowane z myślą o wszelkiego rodzaju materiałach: stronach internetowych, muzyce, zdjęciach, filmach, literaturze czy materiałach edukacyjnych i artykułach naukowych – przede wszystkim tych rozprowadzanych przez Internet.

Decydując się na standardową licencję Creative Commons, autor podejmuje decyzje co do czterech różnych warunków udostępniania utworu. Ich kombinacje tworzą razem sześć podstawowych licencji CC. Licencje Creative Commons obowiązują na całym świecie jako **licencje niewyłączne zawierane na czas nieoznaczony.**

> Twórca udzielając licencji CC zawsze zachowuje prawa autorskie, chociaż umożliwia innym kopiowanie i rozpowszechnianie swoich dzieł.

Wybierając określoną wersję licencji CC może dodatkowo określić czy ich wykorzystywanie odbywać się będzie wyłącznie w warunkach niekomercyjnych. Może też ograniczyć możliwości tworzenia utworów zależnych.

Cztery podstawowe warunki Creative Commons to:

- uznanie autorstwa
- użycie niekomercyjne
- bez utworów zależnych
- na tych samych warunkach

Na bazie tych warunków w praktyce dzielenie się twórczością jest możliwe na następujących sześciu warunkach:

- **(BY)**: **uznanie autorstwa**

Na podstawie tej licencji licencjobiorca może: kopiować, rozpowszechniać, odtwarzać i wykonywać utwór, tworzyć utwory zależne, użytkować utwór w sposób komercyjny. Jedynym warunkiem jest uznanie autorstwa, tj. oznaczenie utworu w sposób wskazany przez twórcę lub licencjodawcę. Jest to podstawowa licencja o najszerszym zakresie. Stanowi jakby bazę dla warunków dostępnych na innych licencjach.

- **(BY-SA): uznanie autorstwa-na tych samych warunkach**

Na podstawie tej licencji licencjobiorca ma takie same uprawnienia jak w uznaniu autorstwa (BY) z tą różnicą, że jakiekolwiek zmiany, modyfikacje, powstałe utwory zależne lub nowe utwory można rozpowszechniać jedynie na podstawie takiej samej licencji. Innymi słowy każdy utwór zależny stworzony na podstawie oryginału należy opublikować na tej samej licencji, co oryginał. Należy pamiętać o wymogu oznaczania utworu w sposób wskazany przez twórcę lub licencjodawcę (BY).

- **(BY-ND): Uznanie autorstwa-bez utworów zależnych**

W przypadku tej licencji nie wolno tworzyć utworów zależnych na podstawie utworu udostępnionego na tych warunkach. Nie można jednak zapomnieć o wymaganiach dotyczące uznania autorstwa(BY).

- **(BY-NC): Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne**

Utworów udostępnionych na tej licencji nie wolno używać w celu uzyskania korzyści majątkowej lub pieniężnego wynagrodzenia. W dalszym ciągu konieczne jest uznanie autorstwa, tj. oznaczenie utworu w sposób wskazany przez twórcę lub licencjodawcę.

Aby zapoznać się ze szczegółami licencji należy wejść na stronę http://creativecommons.pl/2005/04/polskie-licencje-cc/. Najlepiej jednak w każdym wypadku zapoznać się z całym tekstem odpowiedniej wersji licencji.

Licencje Creative Commons bywają postrzegane jako "opozycja" wobec twardych i sztywnych reguł prawa autorskiego. W założeniu licencje CC dostarczają w miarę elastycznego narzędzia do dzielenia się swoją twórczością niejako poza licznymi obwarowaniami prawa autorskiego. Sześć różnych warunków, na jakich twórca może udostępniać swoje utwory ma w założeniu tworzyć swobodne ramy dla "wolności" danego dzieła.

> Licencje te na całym świecie udzielane są jako licencje niewyłączne, nieodpłatne, ale także bezterminowe. Ponadto nie mogą zostać wypowiedziane.

Takie podejście to charakteru tych licencji może budzić słuszne wątpliwości z perspektywy ich zgodności z polskim porządkiem prawnym. Niemniej jednak należy przyznać, że póki co upowszechnia się ich użycie, a bez ich istnienia rozwój Wikipedii i innych zasobów Wiki nie byłby możliwy. Osobiście zachęcam do korzystania z zasobów udostępnianych na licencji CC, w szczególności w przypadku potrzeby wykorzystania materiałów odstępnych w Internecie.

Przypominam jednak, że:

> fakt "uwolnienia" utworu na licencji CC nie zwalnia z obowiązku dopełnienia wymogów wynikających z warunków danej licencji.

Należy pamiętać, że licencje CC wygasają automatycznie w przypadku naruszenia jej postanowień przez osobę korzystającą z licencjonowanego dzieła.